

MATEJ ŠEKLI

RELATIVNA IN ABSOLUTNA KRONOLOGIJA (BAVARSKO)STARO- IN -SREDNJEVISOKONEMŠKIH IZPOSOJENK V SLOVENŠČINI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.26.1.1](https://doi.org/10.3986/JZ.26.1.1)

V prispevku sta predstavljeni relativna in absolutna kronologija (bavarsko)staro- in -srednjevisokonemških izposojenk v (narečni in knjižni) slovenščini, izdelani na osnovi relativne in absolutne kronologije diagnostičnih glasovnih sprememb tako v (bavarski) stari in srednji visoki nemščini kot v slovenščini oz. njenih starejših časovnih različicah. Podane so tudi nove glasoslovne interpretacije nekaterih nemških izposojenk v slovenščini, npr. *skedēnj*, *jöger* in *šipa*.

Ključne besede: etimologija, izposojenka, glasovna sprememba, relativna in absolutna kronologija, (bavarska) stara in srednja visoka nemščina, slovenščina

The Relative and Absolute Chronology of (Bavarian) Old and Middle High German Loanwords in Slovenian

This article presents the relative and absolute chronology of (Bavarian) Old and Middle High German loanwords in (dialect and standard) Slovenian based on the relative and absolute chronology of some diagnostic sound changes in (Bavarian) Old and Middle High German as well as in Slovenian and its older chronolects. A new interpretation of some German loanwords in Slovenian, *skedēnj* 'barn', *jöger* 'pupil, apostle' and *šipa* 'window glass', is also presented.

Keywords: etymology, loanword, sound change, relative and absolute chronology, (Bavarian) Old and Middle High German, Slovenian

1 NEMŠKO-SLOVENSKI JEZIKOVNI STIK

Začetek nemško-slovenskih jezikovnih stikov sega v čas po slovanski naselitvi vzhodnih Alp v prostoru med Donavo, Panonsko nižino in Jadranskim morjem v 6. stoletju. T. i. Alpski Slovani so po naselitvi na to območje postali neposredni vzhodni sosedje Bavarcev. V tesnejši stik pa so oboji prišli sredi 8. stoletja, ko so si Bavarci začeli podrežati alpskoslovenske kneževine: Karantanija (severno od Karavank, središče današnji Krnski Grad/Karnburg) je bila Bavarski priključena v letih 743–745, Karniola (južno od Karavank, središče *Carnium*, današnji Kranj) pa frankovski državi (Bavarska je bila frankovski državi priključena leta 788) v času frankovsko-avarskih vojn 791 in 795–796. Slovanski jezik v vzhodnih Alpah je tako prišel v stik z (bavarsko) visoko nemščino. Za obdobje srednjega veka je s stališča notranje zgodovine tako nemškega kot slovenskega jezika smiselno razlikovati več hronolektov obeh jezikov, in sicer so s stališča nemščine to (bavarska) stara visoka nemščina (ok. 500–750 oz. 750–1050), (bavarska) srednja visoka nemščina (ok.

1050–1350) in (bavarska) zgodnja nova visoka nemščina (ok. 1350–1650) (Braune¹⁴1987 (1886): 1; Paul²⁴1998 (1881): 9–10), s stališča slovenščine pa praslovanščina v vzhodnih Alpah do konca 8. stoletja,¹ alpska slovanščina, ki se je podobno kot ostali staroslovanski geolekti iz praslovanščine začela oblikovati v 9. stoletju (ok. 800–1000), slovenščina (od ok. 1000), in sicer zgodnja oz. skupna (ok. 1000–1200) in narečna (od ok. 1200).

V prispevku predstavljene nemške izposojenke v (narečni in knjižni) slovenščini se glede na notranjo zgodovino nemškega jezika delijo na (bavarsko)starovisokonemške (do okoli 1050) in (bavarsko)srednjevisokonemške (od okoli 1050).² Znotraj obeh obdobjev je za tiste izposojenke, ki izkazujejo diagnostične glasovne lastnosti, natančnejšo datacijo prevzema možno narediti na podlagi relativne in absolutne kronologije glasovnih sprememb v (bavarski) stari in srednji visoki nemščini na eni strani ter v slovenščini oz. njenih časovnih različicah na drugi. S posamezno diagnostično glasovno spremembo sta določeni spodnja (*terminus post quem* ‘meja, po kateri’) in zgornja (*terminus ante quem* ‘meja, pred katero’) časovna meja.

2 (BAVARSKO)STAROVISOKONEMŠKE IZPOSOJENKE V SLOVENŠČINI (DO OKOLI 1050)

(Bavarsko)starovisokonemške izposojenke v slovenščini so bile v slovenščino oz. eno od njenih starejših časovnih različic (tj. praslovanščino in alpsko slovanščino) prevzete do okoli 1050. Natančnejši čas prevzema nekaterih od teh izposojenk je možno določiti glede na nekatere poznopraslovanske glasovne spremembe, do katerih je prihajalo do okoli 800, ter glede na nekatere (bavarsko)starovisokonemške glasovne spremembe, ki so se dogajale do okoli 1050.

Poznopraslovanske glasovne spremembe, ki naj bi trajale do okoli 800 oz. se začenjale dogajati okoli 800, so bile npr. (Šekli 2014: 300): **(1)** monoftongizacija diftongov v istozložnem položaju (tj. v položaju pred soglasnikom ali v izglasju): psl. **āi* / +[*C, *#] > **ē₂* (ok. 500–700); psl. **āu* / +[*C, *#] > **ō* (ok. 500–700) > **u₂*; **(2a)** mlajša regresivna (druga) palatalizacija velarov: psl. **k, *g, *x* / +[*E] > jsl. **c, *ʒ, *s* (ok. 500–800); **(2b)** progresivna (tretja) palatalizacija velarov: psl. **k, *g, *x* / +[*i, *b, *e _], –[*C, *y, *b] > jsl. **c, *ʒ, *s* (ok. 600–800); **(3)** delabializacija: psl. **ū₁* > **y* (ok. 800); **(4)** metateza likvid: psl. **(C)āRC, *CēRC* > jsl. **(C)RāC, *CRēC* > **(C)RaC, *CRēC* (ok. 800–850);

1 Praslovanščina, kot jo koncipira avtor pričujočega prispevka (Šekli 2014: 299–300), zaobjema tako praslovanščino (*Urslawisch*) (do ok. 600) kot splošno slovanščino (*Gemeinslawisch*) (od ok. 600) v holzerjanski rekonstrukciji (Holzer 2007: 15–16, 19).

2 Starejši germanizmi v praslovanščini so natančno obravnavani npr. v Kiparsky 1934 in Pronk-Tiethoff 2012. Nemške izposojenke v narečni in knjižni slovenščini so bile doslej najbolj natančno obdelane slovarsko (Striedter-Temps 1963; Jazbec 2007; Bezljaj 1976; 1981; 1995; 2005; 2007; Snaj 2016).

(5) labializacija: psl. *ǎ > *o (ok. 800–850); (6) vokalna redukcija: psl. *ĩ, *ũ > *b, *ɓ (ok. 800–850).³

Posledično so se pred naštetimi glasovnimi spremembami oz. v času njihovega delovanja v praslovanščino prevzeti (bavarsko)starovisokonemški glasovi in glasovna zaporedja v praslovanščini spremenili po poznopraslovanških glasovnih spremembah, npr.: stvn. *aiC* → psl. *ǎiC > *ě₂C; stvn. *auC* → psl. *ǎuC > *ōC > *u₂C; stvn. *k, g, x / +[₋E]* → psl. **k, *g, *x / +[₋*E]* > jsl. **c, *z, *s*; stvn. *ENC, ONC* → psl. **ENC, *ONC* > **ęC, *ǫC*; stvn. *ingV* → psl. *ingV > *ęgV > jsl. *ęzV; stvn. *ū* → psl. *ū₁ > *y; stvn. *ō* → psl. *ū₂; stvn. *(C)aRC, CeRC* → psl. **(C)ǎRC, *CěRC* > jsl. **(C)RaC, *CRěC*; stvn. *a* → psl. *ǎ > *o; stvn. *i, u* → psl. **ĩ, *ũ* > **b, *ɓ* (preglednica 1).

Preglednica 1: (Bavarsko)starovisokonemško-praslovanške glasovne substitucije do okoli 800

(Bavarsko)starovisokonemško	Praslovanško
stvn. <i>aiC</i>	→ psl. * <i>ǎiC</i> > * <i>ě₂C</i> (500–700)
stvn. <i>auC</i>	→ psl. * <i>ǎuC</i> > * <i>ōC</i> (500–700) > * <i>u₂C</i>
stvn. <i>k, g, x / +[₋E]</i>	→ psl. * <i>k, *g, *x / +[₋*E]</i> > jsl. * <i>c, *z, *s</i> (500–800)
stvn. <i>ENC, ONC</i>	→ psl. * <i>ENC, *ONC</i> > * <i>ęC, *ǫC</i> (600–700)
stvn. <i>ingV</i>	→ psl. * <i>ingV</i> > * <i>ęgV</i> > jsl. * <i>ęzV</i> (600–800)
stvn. <i>ō</i>	→ psl. * <i>ū₁</i> > * <i>y</i> (800)
stvn. <i>ū</i>	→ psl. * <i>ū₂</i>
stvn. <i>(C)aRC, CeRC</i>	→ psl. * <i>(C)ǎRC, *CěRC</i> > jsl. * <i>(C)RaC, *CRěC</i> (800–850)
stvn. <i>a</i>	→ psl. * <i>ǎ</i> > * <i>o</i> (800–850)
stvn. <i>i</i>	→ psl. * <i>ĩ</i> > * <i>b</i> (800–850)
stvn. <i>u</i>	→ psl. * <i>ũ</i> > * <i>ɓ</i> (800–850)
stvn. <i>ī</i>	→ psl. * <i>ī</i> = * <i>i</i>
stvn. <i>ā</i>	→ psl. * <i>ā</i> = * <i>a</i>

(Bavarsko)starovisokonemške glasovne spremembe, ki so pomembne za natančnejšo datacijo časa prevzema nemških izposojenk v slovenščini, so bile npr.:

(1) starovisokonemški nezveneči priporniki *f* [f], *th* [θ], *s*, *h* [x] so (v zvenečem glasovnem okolju) od okoli 750 po starovisokonemški lenizaciji nezvenečih pripornikov težili k ozvenečenju v zveneče pripornike [v], [ð] > [d], [z], [ɣ], pri čemer se je ta glasovna sprememba širila od z juga na sever (tj. z območja bavarskega in aleman-

3 Prisotnost praslovanške nazalizacije **ENC, *ONC* > **ęC, *ǫC* (ok. 600–700) je za relativno in absolutno kronologijo prevzema izposojenk manj povedna, saj je zelo verjetno, da so se tujejezična glasovna zaporedja **ENC, *ONC* tudi v obdobju po nastanku praslovanških nosnih samoglasnikov še nekaj časa nadomeščala s slovanskima nosnima samoglasnikoma.

skega na območje frankovskega narečja) in se v pisavi ni odražala pri vseh soglasnikih (Braune ¹⁴1987 (11886): 100, 127–130, 143–150, 161–169; Kranzmayer 1956: 76–84, 87–93): **(a)** nezveneči ustnični pripornik *f* [f]: pgerm. *f > stvn. *f* [f] > [v] (ok. 750) (pgerm. **farana*ⁿ ‘peljati se, voziti’ > stvn. *faran* > *uaran*); **(b)** nezveneči zobni pripornik *th* [p] se je najprej ozvenečil v pripornik *đ* in nato prešel v zapornik *d* (v bavarski stari visoki nemščini v prvi polovici 8. stoletja, v vzhodnofrankovski v teku 9. stoletja): pgerm. *p > stvn. *th* [p] > *đ* > *d* (pgerm. *pat ‘to’ > stvn. *thaʒ* > *daʒ*; pgerm. *erþō ‘zemlja’ > stvn. *ertha* > *erda*); **(c)** nezveneči zobniški sičnik *s* [s] se je v nezvenečem glasovnem okolju okoli 750 spremenil v nezveneči trdonebni pripornik [š] (tj. glas med sičnikom [s] in šumnikom [š]), v zvenečem glasovnem okolju pa v zveneči trdonebni pripornik [ž] (tj. glas med sičnikom [z] in šumnikom [ž]), kar pa se v pisavi ne odraža: pgerm. *s > stvn. *s* [s] > [š/ž] (ok. 750); **(č)** nezveneči mehkonebni pripornik *h* [x]: pgerm. *x > stvn. *h* [x] > [ɣ] (ok. 750);

(2) starovisokonemški soglasniški sklop *sc/sk* [sk] se je po palatalizaciji *s* [s] v [š] okoli 750 spremenil v [šk], v 11. stoletju pa naj bi bil [k] v tem soglasniškem sklopu že palataliziran v palatalni [x'] (najverjetneje podoben glasu, ki se pojavlja v nvn. *ich*), kar se v pisavi odraža z zapisi kot ⟨sch⟩, ⟨sg⟩ (Braune ¹⁴1987 (11886): 137; Kranzmayer 1956: 111–112): pgerm. *sk > stvn. *sc/sk* [sk] > [šk] (ok. 750) > [šx'] (ok. 1000) (pgerm. **skaidana*ⁿ ‘oditi, posloviti se; ločiti’ > stvn. *skeidan* > *scheidan*; pgerm. *fiskaz ‘riba’ > stvn. *fisk* > *fisg*; pgerm. **waskana*ⁿ ‘prati, umiti’ > stvn. *waskan* > *wasgan*);

(3) starovisokonemški zveneči zaporniki *b*, *d*, *g* so se najpozneje do okoli 800 po starovisokonemškem soglasniškem premiku onezvenečili v nezveneče zapornike *p*, *t*, *k*, toda ne vsi v vseh položajih (dosleden je bil samo prehod *d* > *t*, ki je bil verizno povezan s prehodom [p] > *đ > *d*) in v vseh narečjih (Braune ¹⁴1987 (11886): 81–91, 124–127, 158–161, 138–143; Kranzmayer 1956: 76): **(a)** zobnik *d* (ob prehodu stvn. *th* [p] > *đ > *d*) v bavarski, alemanski in vzhodnofrankovski stari visoki nemščini (v bavarski stari visoki nemščini okoli 750): pgerm. *d [*d-, *-đ-, *nd] > bav., alem., vzh. frank. stvn. *d* > *t* (pgerm. *dagaz ‘dan’ > stvn. *dag* > *tag*; pgerm. *daudaz ‘mrtev’ > stvn. *dōd* > *tōt*; pgerm. **drenkana*ⁿ ‘piti’ > stvn. *drinkan* > *trinkan*); **(b)** ustničnik *b* v bavarski in alemanski stari visoki nemščini okoli 770 tako na vzglasju kot v medglasju (v alemanskem narečju se je že v 9. stoletju v vseh položajih ponovno ozvenečil), v bavarskem narečju se je na vzglasju ohranil, v medglasju pa se okoli 1050 spet ozvenečil: pgerm. *b- [*b-] > vzh. frank. stvn. *b-*, bav. stvn. *b-* > *p-* (ok. 770) (pgerm. *bergaz ‘gora’ > vzh. frank. stvn. *bērg*, bav. stvn. *pērg*); pgerm. **-b*- [*-b-, *mb] > vzh. frank. stvn. *-b-*, bav. stvn. *-b-* > *-p-* (ok. 770) > *-b-* (ok. 1050) (pgerm. **lebāna*ⁿ ‘živeti’ > vzh. frank. stvn. *lebēn*, bav. stvn. *lepēn* > *leben*); **(c)** mehkonebni *g najbolj dosledno v bavarski stari visoki nemščini, okoli 1050 pa se je spet ozvenečil: pgerm. *g [*g-, *-g-, *ŋg] > vzh. frank. stvn. *g*, bav. stvn. *g* > *k* (ok. 770) > *g* (ok. 1050) (pgerm. *gastiz ‘gost’ > vzh. frank. stvn. *gast*, bav. stvn. *kast* > *gast*; pgerm. **gebana*ⁿ ‘dati’ > vzh. frank. stvn. *gēban*, bav. stvn.

kēban > *gēben*; pgerm. *augōn ‘oko’ > vzh. frank. stvn. *ouga*, bav. stvn. *ouca* > *ouge*; pgerm. **steigana*ⁿ ‘vzpenjati se, dvigati se, naraščati’ > vzh. frank. stvn. *stīgan*, bav. stvn. *stīkan* > *stīgen*);

(4) starovisokonemška dvoglasnika *ai*, *au* sta se okoli 800 asimilirala v dvoglasnika *ei*, *ou* (Braune ¹⁴1987 (11886): 44, 47; Kranzmayer 1956: 58–60, 66); pgerm. *ai > stvn. *ai* / –[*r*, *w*, *h*] > *ei* (ok. 800) (pgerm. *stainaz ‘kamen’ > stvn. *stein*; pgerm. *xailaz ‘cel, ves, nepoškodovan, zdrav’ > stvn. *heil*; pgerm. **laidejana*ⁿ ‘voditi, peljati’ > stvn. *leiten*); pgerm. *au > stvn. *au* / –[*t*, *d*, *n*, *l*, *r*, *s*, *z*; *h*] > *ou* (ok. 800) (pgerm. **xlaupana*ⁿ ‘teči’ > stvn. *hlauffan* > *hlaufan* > *laufan* > *loufan*).

(Bavarsko)starovisokonemške izposojenke v slovenščini (do okoli 1050) je glede na prikazane poznopraslovanske glasovne spremembe, do katerih je prihajalo do okoli 800 oz. okoli 800, torej možno razdeliti na izposojenke v praslovanščino (do okoli 800) in na izposojenke v alpsko slovanščino (od okoli 800), izposojenke v pozno praslovanščino pa na osnovi nekaterih zgodnje(bavarsko)starovisokonemških glasovnih sprememb, ki so se zgodile okoli 750 oz. 770, na tiste, prevzete do okoli 750 oz. 770, in na tiste, prevzete približno med 750 oz. 770 in 800. Za izposojenke, ki izkazujejo samo poznopraslovanske glasovne spremembe, ne pa tudi diagnostičnih zgodnje(bavarsko)starovisokonemških, je možno reči samo, da so bile prevzete do okoli 800, za izposojenke, ki ne izkazujejo pozno(bavarsko)starovisokonemških glasovnih sprememb, pa samo, da so bile izposojene do okoli 1050.

2.1 (Bavarsko)starovisokonemške izposojenke v praslovanščini do okoli 750 oz. 770

Jezikovno gradivo:⁴ (1) besedje, prevzeto do okoli 750: zgstvn. *kaisar (> stvn. *keisar*, *keisur* > srvn. *keiser* > nvn. *Kaiser*) → psl. *kěsarь > *cěsarь > sln. *césar*;⁵ zgstvn. *raubian* (> stvn. *roubōn* > srvn. *rouben* > nvn. *rauben*) → psl. *rubiti > sln. *rubīti*, 1. ed. sed. *rūbim* ≥ *rūbiti*, 1. ed. sed. *rūbim*; stvn. *fasta* (> srvn. *vaste* > nvn. *Faste* zastar., (*der*) *Fasten*) → psl. *postь > sln. *pōst*; stvn. *fihila* > *fīla* (> srvn. *vīle* > nvn. *Feile*) → psl. *pīla > sln. *pīla*; stvn. *scrīni* > *scrīn* (> srvn. *schrīn* > nvn. *Schrein*) → psl. *skrinī, rod. ed. *skrinję ≥ sln. *skrinja*; stvn. *scugina* (: srnn. *schune* → srvn. *schiu(n)e*) > nvn. *Scheune*) → psl. *skъdъnъ, rod. ed. *skъdъna > sln. *skedēnj skednjā* [skədən’ skədnjā] > nar. sln. **skedēnj *skegnjā* ≥ *skegēnj skegnjā* [skəgən’ skəgnjā]; (2) besedje, prevzeto do okoli 770: stvn. *budin (> *butin*) → psl. *bъdъnъ, rod. ed. *bъdъna > sln. *bedēnj bednjā* [bədən’ bədnjā] ‘vrsta posode’; stvn. *kubilo* (> srvn. *kübel* > nvn. *Kübel*) → psl. *kъbъlъ, rod. ed. *kъbъla > sln. *kebl̩l̩ kebl̩l̩* [kəbəu̩ kəbl̩l̩] ‘vrsta posode’; stvn. *trumba* (> srvn. *trumbe* > *trum(m)e*) → *trum(b)el* > nvn. *Trommel*) → psl. *trъba > sln. *trôba* ‘troba, trobenta’.

4 Pri navajanju visokonemškega gradiva krajšavi stvn. in srvn. uvajata t. i. standardno, tj. vzhodnofrankovski obliko. Bavarska oblika je enaka vzhodnofrankovski, če ni posebej uvedena s krajšavama *bav. stvn. oz. bav. srvn.*

5 Predpostavlja se tudi, da je bilo psl. *cěsarь prevzeto neposredno iz neke staroromske predloge, ki je nastala iz lat. *Caesar* (Snoj ³2016: 101), in ne prek stare visoke nemščine.

Za določanje natančnejšega časa prevzema (bavarsko)starovisokonemških izposojenk v praslovanščini do okoli 750 oz. 770 so *terminus ante quem* zgodnje(bavarsko)starovisokonemške glasovne spremembe kot npr. *f* [f] > [v] (*pðst, pīla*), *th* [þ] > [ð] > *d, s* [s] > [š/ž] (*césar, pðst*), *sc/sk* [sk] > [šk] (*skrinja, skedēnj*), *h* [x] > [ɣ], *d* > *t* (*bedēnj*) (vse okoli 750) in *b* > *p* (*rubīti, bedēnj, kebēl, trōba*) (okoli 770) ter seveda tudi vse poznopraslovanske glasovne spremembe, npr. monoftongizacija diftongov (*césar, rubīti*), mlajša regresivna (druga) palatalizacija velarov (*césar, skedēnj*), labializacija **ā* > **o* (*pðst*) in redukcija **ī, *ū* > **b, *b* (*skedēnj, bedēnj, kebēl*) (preglednica 2).

Zelo verjetno je, da sta bili izposojenki *césar* in *rubīti* (za *césar* ni gotovo, da je bilo iz romanščine prevzeto prek stare visoke nemščine) v praslovanščino izposojeni še pred zaključkom praslovanske monoftongizacije diftongov, torej do okoli 700, vsekakor pa samostalnik *césar* pred zaključkom praslovanske mlajše regresivne (druge) palatalizacije velarov okoli 800 in glagol *rubīti* pred onezvenenjem *b* v *p* v bavarski stari visoki nemščini, torej do okoli 700.

Starovisokonemški *w* [u] (in pozneje srednjevisokonemški *w* [u] do okoli 1100) je bil enak praslovanskemu (in pozneje slovenskemu) **v* [u], zato se je integriral kot slednji (v slovenščini do okoli 1100 in se nato lahko dalje spreminjal v smeri [u] > [w] > [v]) (prim. *vrēden, voščīti, žvēplo, vāga, vīža, gvānt* v 2.2, 2.4 in 3.1). Starovisokonemški [f] je bil v praslovanščini nadomeščen s praslovanskim **p*, saj praslovanščina v tem času pripornika [f] ni imela, zato je bil slednji vanjo prevzet s homorganim zapornikom (*pðst, pīla*). Podobno je bil tudi starovisokonemški (in kasneje srednjevisokonemški) (neizglasni) nezveneči ustnični zlitnik *pf* v praslovanščini (in nato v slovenščini do okoli 1100) zamenjan s praslovanskim **p* (prim. *pēnez, pðp, pōnev, šūpa* v 2.3 in 3.2).

V praslovanskem **skʷdbǫb* je s stališča (bavarsko)starovisokonemško-praslovanskih glasovnih substitucij in poznopraslovanskih glasovnih sprememb nepričakovano glasovno zaporedje **-db-*. Njegov nastanek se navadno razlaga tako, da gre za substitut (bavarsko)starovisokonemškega zaporedja *-gi-* s palataliziranim *g'* v položaju pred *i* (Ramovš 1924: 275; Metka Furlan v Bezljaj 1995: 242). Glede na to, da je bila praslovanska mlajša regresivna (druga) palatalizacija velarov v teku še celotno 8. stoletje, je možno predpostaviti, da je do nje prišlo tudi v tej izposojenki, pri čemer bi bilo nato lahko prišlo do redukcije priporniškega dela zlitnika **ʒ = *dz* zaradi progresivne disimilacije **s-ʒ = *s-dz ≥ *s-d*, torej stvn. *scugina* → psl. **skʷgbǫb* > **skʷʒbǫb* = **skʷdzbǫb ≥ *skʷdbǫb*.⁶

6 Do podobne, a regresivne disimilacije je prišlo tudi npr. v psl. **retęzʷ* 'veriga', **vitezʷ* 'vitez', in sicer **c-ʒ ≥ *t-ʒ* (Shevelov 1964: 302) (pgerm. **rekingaz* → psl. **recezʷ ≥ *retęzʷ*; pgerm. **wikingaz* → psl. **vicezʷ ≥ *vitezʷ*). Poenostavitev trdonebnih zlitnikov v zobne zapornike, ki pa je nedisimilacijska, se pojavlja tudi v stari grščini; praindoevropski ustničnomehkonebniki se v položaju pred *e*-jevskim samoglasnikom (nezveneči tudi v položaju pred *i*-jevskim) odražajo kot zobniki, pri čemer je bila vmesna stopnja trdonebnik: **[kʷe]* > **[kʷe]* > **[kʷe]* > **[kʷe]* > **[tʷe]* > *[te]* (pie. **penkʷe* > gr. πέντε 'pet'; pie. **gʷelbʰus* > gr. δελφύς 'maternica'; pie. **gʷhēniǵ* > gr. θείνω 'bijem, tolčem'; pie. **kʷis* > gr. τίς 'kdo?') (Rix 21992: 87).

Preglednica 2: (Bavarsko)starovisokonemško-praslovanske glasovne substitucije do okoli 750 oz. 770

(Bavarsko)starovisokonemško	Praslovansko
stvn. <i>w</i> [u] (-1100)	→ psl. * <i>v</i> [*u] (-1100)
stvn. <i>f</i> (-750)	→ psl. * <i>p</i> (-750)
stvn. <i>pf</i>	→ psl. * <i>p</i> (-1100)
stvn. <i>s</i> [s] (-750)	→ psl. * <i>s</i> (-750)
stvn. <i>sc/sk</i> [sk] (-750)	→ psl. * <i>sk</i> (-750)
bav. stvn. <i>b-</i> (-770)	→ psl. * <i>b-</i> (-770)
bav. stvn. <i>-b-</i> (-770)	→ psl. * <i>-b-</i> (-770)

2.2 (Bavarsko)starovisokonemške izposojenke v praslovanščini med okoli 750 oz. 770 in okoli 800

Jezikovno gradivo: (1) besedje, prevzeto približno med 750 in 800: (pgerm. *werþaz >) stvn. *wërd* (> srvn. *wert* > nvn. *wert*) → psl. *verd-ьнъ > sln. *vrěden* [vrědɛn]; (pgerm. *fader →) stvn. (*gi*)*fatero* → psl. *botrь > sln. *bóter* [bótɛr]; (pgerm. *skapōn >) stvn. *scado* (> srvn. *schade* > nvn. *Schade, Schaden*) → psl. *škoda > sln. *škóda*; stvn. *hūs* [*xūs], rod. ed. *hūses* [*xūšɛs] (> srvn. *hūs* > nvn. *Haus*) → psl. *xyša, *xyža > sln. *hiša*, nar. sln. *hiža*;⁷ stvn. *missa* (> srvn. *messe* > nvn. *Messe*) → psl. *mьša > sln. *máša*; (2) besedje, prevzeto približno med 770 in 800: stvn. *abbat* (> srvn. *abbet* > nvn. *Abt*): bav. stvn. *appāt → psl. *opatь > sln. *opât*.

Za določanje natančnejšega časa prevzema (bavarsko)starovisokonemških izposojenk v praslovanščini med okoli 750 oz. 770 in okoli 800 so *terminus post quem* zgodnje (bavarsko)starovisokonemške glasovne spremembe kot npr. *f* [f] > [v] (*bóter*), *th* [þ] > [d] > *d* (*vrěden*, *škóda*), *s* [s] > [š/ž] (*hiša*/*hiža*, *máša*), *sc/sk* [sk] > [šk] (*škóda*), *h* [x] > [ɣ], *d* > *t* (*bóter*) (vse okoli 750) in *b* > *p* (*opât*) (okoli 770), *terminus ante quem* pa vse poznopraslovanske glasovne spremembe, npr. delabializacija **ū*₁ > *y (*hiša*/*hiža*), metateza likvid (*vrěden*), labializacija *ǣ > *o (*bóter*, *škóda*, *opât*) in redukcija *ī, *ǔ > *b, *ь (*máša*) (preglednica 3).

Starovisokonemški [v] je bil v praslovanščini nadomeščen s praslovanskim *b, saj praslovanščina v tem času pripornika [v] ni imela, zato je bil slednji vanjo prevzet s homorganim zapornikom (*bóter*). Starovisokonemški [š/ž] in [šk] so bili v praslovanščino prevzeti kot praslovanski *š/*ž* (*hiša*/*hiža*, *máša*) in *šk (*škóda*).

7 Oblika *xyša s *š odraža (bavarsko)starovisokonemško [*xūs] s [*š] v nezvenečem glasovnem okolju, oblika *xyža z *ž pa (bavarsko)starovisokonemško [*xūz-] z [*ž] v zvenečem glasovnem okolju (Bichlmeier 2010: 176–181).

Preglednica 3: (Bavarsko)starovisokonemško-praslovanske glasovne substitucije med okoli 750 oz. 770 in okoli 800

(Bavarsko)starovisokonemško	Praslovansko
stvn. <i>w</i> [u] (–1100)	→ psl. * <i>v</i> [*u] (–1100)
stvn. <i>f</i> [f] > [v] (750)	→ psl. * <i>b</i> (750–1200)
stvn. <i>pf</i>	→ psl. * <i>p</i> (–1100)
stvn. <i>s</i> [s] > [š/ž] (750)	→ psl. *š/*ž (750–1500)
stvn. <i>sc/sk</i> [sk] > [šk] (750)	→ psl. *š <i>k</i> (750–1100)
bav. stvn. <i>b-</i> > <i>p-</i> (770)	→ psl. * <i>p-</i> (770–)
bav. stvn. <i>-b-</i> > <i>-p-</i> (770)	→ psl. * <i>-p-</i> (770–1050)

2.3 (Bavarsko)starovisokonemške izposojenke v praslovanščini do okoli 800

Jezirovno gradivo: stvn. *kuning* (> *kunig* (: bav. stvn. *chuning* > *chunig*) > srvn. *kūnic* > *kūnec* > nvn. *König*) → psl. *kъnezъ > sln. *kněz*; stvn. *pfending* > *pfenning* (*pfennig* > srvn. *pfenninc*, *pfennic* > nvn. *Pfennig*)⁸ → psl. *pъnezъ > sln. *pъnez* star. ‘novec; denar’; stvn. *mūta* (> nvn. *Maut*) → psl. *myto > sln. *mīto* star. ‘pristojbina, carina’ → *mitnīna* ‘pristojbina za trgovsko blago’; stvn. *pfaffo* → psl. *porъ > nar. sln. *pōp* ‘duhovnik’; stvn. *pfanna* (> srvn. *pfanne* > nvn. *Pfanne*) → psl. *pony, tož. ed. *ponъnъ > sln. *pōnev* [pónəu]; stvn. *affo* (> srvn. *affe* > nvn. *Affe*) → psl. *op-ica > sln. *ōpica*; stvn. *Karl* → psl. *korlъ > sln. *králj*; stvn. *mūnich* (> srvn. *mūnich*, *mūnech*, *mūnch* > nvn. *Mönch*) → psl. *mъnixъ > sln. *menih* [mənìx]; stvn. *kērvola*, *kērvula (> srvn. *kervele*, *kervel* > nvn. *Kerbel*) → sl. *kerbula > sln. *krebúlja* ‘rastlina *Anthriscus caerefolium*’; stvn. *jungiro* (> srvn. *junger* > nvn. *Jünger*) → sl. *jōgъrъ > sln. *jóger* [jógər] ‘učenec, apostol’; stvn. *altāri*, *altari* (> srvn. *altāre*, *altære* > nvn. *Altar*) → sl. *oltařъ > sln. *oltár*.

Ta skupina (bavarsko)starovisokonemških izposojenk v praslovanščini oz. slovanščini ne izkazuje odrazov (bavarsko)starovisokonemških glasovnih sprememb, ki bi bile diagnostične za natančnejšo datacijo njihovega prevzema do okoli 800. Izkazuje nekatere poznopraslovanske glasovne spremembe, kot so bile npr. nazalizacija in progresivna (tretja) palatalizacija velarov (*kněz*, *pъnez*), delabializacija **ū*₁ > *y (*mīto*), metateza likvid (*králj*, *krebúlja*), labializacija *ā > *o (*pōp*, *pōnev*, *ōpica*, *oltár*), redukcija *ī, *ū > *ъ, *ъ (*jóger*, *menih*), ki zato predstavljajo *terminus ante quem* njihovega prevzema. Za to besedje je možno reči le, da je bilo v praslovanščino prevzeto do okoli 800 oz. okoli 800.

Nekatere od zgoraj analiziranih izposojenk so nekoliko mlajše. Beseda *krebúlja* ne izkazuje več (druge) palatalizacije velarov, zelo verjetno tudi ne več delabializacije **ū*₁ > *y, doživela pa je še metatezo likvid. V besedi *jóger* ni več prišlo do (druge) palatalizacije velarov, a je verjetno še prišlo do redukcije *ī, *ū >

8 »Der Pfennig war ungefähr von 800–1200 die Währungseinheit« (Kluge 252011: 697).

*_b, *_v.⁹ Besedi *krebúlja* in *jóger* sta bili prevzeti, potem ko (druga) palatalizacija velarov ni bila več tvorna. Beseda *oltár* ni več doživela metateze likvid, temveč le labializacijo *ǎ > *o. Beseda *krebúlja* je bila torej prevzeta pred metatezo likvid, beseda *oltár* pa po njej.

2.4 (Bavarsko)starovisokonemške izposojenke v alpski slovanščini do okoli 1000 oz. 1050

Jezikovno gradivo: stvn. *biscof* (> srvn. *bischof* > nvn. *Bischof*) : bav. stvn. *pi-scof* → sl. **p̃b̃škof̃* > sln. **p̃škof* > *škōf*;¹⁰ stvn. *wunskjan > *wunscen/wunsknen* (> srvn. *wünschen* > nvn. *wünschen*) → sl. **ṽq̃ščiti* > sln. *voščiti*, 1. ed. sed. *ṽq̃ščim* ≥ *ṽq̃ščiti*, 1. ed. sed. *ṽq̃ščim*; stvn. *skapf*, *skaf* (> srvn. *schaf* > zgornje nvn. *Schaff*) → sln. *škāf*; stvn. *scrato* (> srvn. *schrat(e)* > pokr. nvn. *Schrat*) → sln. *škrāt*; stvn. *scāri* (> srvn. *scære* > nvn. *Schere*) → sln. *škārje*; stvn. *truha* > *truḡa (> srvn. *truhe* > nvn. *Truhe*) → nar. sln. *trúga* 'krsta'; stvn. *zimbar* (> srvn. *zimber* > *zimmer* > nvn. *Zimmer*) : bav. stvn. *zimpar → nar. sln. *cimper* [cimpər] 'ostrešje'; stvn. *swēbal*, *swēval* (> srvn. *swebel*, *swevel* > nvn. *Schweffel*) : bav. stvn. *swēpal → sln. *žvéplo*; stvn. *roubōn* (> srvn. *rouben* > nvn. *rauben*) : bav. stvn. *roupōn* → sln. *rōpati*; stvn. *zouberōn (> srvn. *zoubern* > nvn. *zaubern*) : bav. stvn. *zouperōn → nar. sln. *cōprati* 'čarati'; stvn. *louba* (> srvn. *louben* > nvn. *Laube*) : bav. stvn. *loupa → sln. *lōpa*; stvn. *scoup*, *scoub* (> srvn. *schoup*, *schoub* > nvn. *Schaub*) → sln. *škōpa* 'snop urejene slame za pokrivanje streh'; stvn. *flasca* (> srvn. *flasche* > nvn. *Flasche*) → nar. sln. *bláška* 'steklenica' (če ne gre za izpeljanko v slovenščini s pripono *-ka* iz mlajše izposojenke *bláša*);¹¹ stvn. *scība* (> srvn. *schībe* > nvn. *Scheibe*) : bav. stvn. *scīpa* (> bav. srvn. *schīpe*) → sln. *šipa*.

Za določanje (bavarsko)starovisokonemških izposojenk v alpski slovanščini oz. (zgodnji) slovenščini do okoli 1000 oz. 1050 sta *terminus ante quem* npr. starovisokonemška palatalizacija [k] v soglasniškem sklopu [šk] (od okoli 1000) in ozvenečenje medglasnega *-p-* v *-b-* v bavarski stari visoki nemščini (okoli 1050).

Izposojenke kot *škōf*, *škāf*, *škrāt*, *škārje*, *škōpa* in *bláška* izkazujejo odraz starovisokonemškega soglasniškega sklopa [šk]. To pomeni, da so bile prevzete po prehodu starovisokonemškega [sk] v [šk] in verjetno pred njegovo palatalizacijo v [šxʔ], zagotovo pa pred njegovo poenostavitvijo v [š], torej približno v obdobju med 750 in 1000 oz. 1100. Samostalnik *škārje* je bil najverjetneje prevzet pred

9 Kot izhodišče sln. *jóger* se rekonstruira tudi **jog̃r̃* iz stvn. *jungiro* (Ramovš 1936: 28–29; Bezljaj 1976: 232), pri čemer je glasovno zaporedje **-g̃-* zelo verjetno nastavljeno zaradi odsotnosti palatalizacije *g, in **jog̃r̃* iz stvn. *jungero* z že reduciranim stvn. *-i-* (Jazbec 2007: 46–47; Furlan 2014: 38).

10 Substitucija stvn. [f] → sl. *f ni povsem jasna, saj bi do okoli 1200 pričakovali substitucijo stvn. [f] → sl. *p. Zelo verjetno se je novi *f* v slovenščini pojavil najprej v izglasju in šele nato v drugih položajih.

11 Ob izposojenki *bláška* se pojavljata tudi mlajši izposojenki iz nekoliko mlajšega etimološko istega vira, in sicer *bláša* (prim. 3.2) in *fláša* (prim. 3.3).

t. i. drugotnim preglasom $\bar{a}$ v $\bar{a}$ v položaju pred i v neposredno sledečem zlogu (stvn. *scāri* > srvn. *scære*), ki se je sicer začel že konec starovisokonemškega obdobja (a je grafično v virih izpričan šele od 12. stoletja naprej). Soglasniški sklop *šč* v *voščiti* je zelo verjetno integrat starovisokonemškega [šk] v položaju pred sprednjim samoglasnikom in ne še odraz palataliziranega soglasniškega sklopa [šx'], prevzem besede *voščiti* je namreč starejši, saj ta izkazuje še praslovansko nazalizacijo. Besede *škōf*, *škāf*, *škrāt* in *blāška* so bile prevzete v času po labializaciji $*\bar{a} > *o$, ko je alpska slovanščina že poznala samoglasnik $*o$, zaradi česar njihov prevzem lahko natančneje datiramo med približno 800 in 1000, *škōf* pa zelo verjetno še v času redukcije $*i, *ū > *b, *v$. Nadalje *škōf* in *škāf* izkazujeta nadomestitev starovisokonemških izglasnih *-pf* in *-f* z novim slovenskim *f*, iz česar je možno sklepati, da je do prevzema novega pripornika *f* v slovenščini prišlo pred poenostavitvijo soglasniškega sklopa [šk] > [š]. Izposojenka *trūga* je bila prevzeta po (bavarsko)starovisokonemški lenizaciji [x] > [ɣ], pri čemer je bil starovisokonemški [ɣ] v slovenščini nadomeščen s slovenskim *g*, kot tudi po delovanju vseh poznopraslovanskih glasovnih sprememb.

Izposojenke kot *cimper*, *žvéplo*, *rōpati*, *cōprati*, *lōpa*, *škōpa* in *šīpa* so bile prevzete pred poznobavarskostarovisokonemškim ozvenečenjem medglasnega *-p-* v *-b-* okoli 1050. Starovisokonemški dvoglasnik *ou* je bil v alpski slovanščini oz. zgodnji slovenščini nadomeščen s samoglasnikom *o*, ki je bil nastal okoli 800 (*rōpati*, *cōprati*, *lōpa*, *škōpa*). Iz obojega sledi, da so bile našete besede prevzete med približno 800 in 1050. Beseda *cimper* ne izkazuje praslovanske nazalizacije, kar pomeni, da ta najkasneje okoli 1050 ni bila več tvorna.

Natančna datacija prevzema izposojenke *šīpa* ni neproblematična. Beseda je bila namreč prevzeta pred ozvenečenjem medglasnega *-p-* v *-b-* okoli 1050, hkrati pa se zdi, da izkazuje zgodnjeresrednjevisokonemško poenostavitev soglasniškega sklopa [šk] v [š] okoli 1100.¹² V slovenščini se iz istega bavarskostarovisokonemškega vira *scīpa* pojavlja še ena izposojenka, namreč *ščīpa* 'neko nazobčano kolesce pri statvah', pri čemer naj bil soglasniški sklop *šč* v slovenščini nastal s hiperkorekcijo,¹³ katere vzrok pa ni povsem jasen. Bolj verjetno se zdi, da sta tako *ščīpa* kot *šīpa* prevzeti bavarskostarovisokonemško *scīpa* in da je slovenski *šč* v *ščīpa* odraz oz. integrat starovisokonemškega [šk] v položaju pred sprednjim samoglasnikom (podobno kot je sl. $*v\check{s}\check{c}iti > sln. voščiti$ integrat starovisokonemškega *wunscen/wunskēn* [uunšken]). Če je ta interpretacija pravilna, potem *š* v *šīpa* ni rezultat poenostavitve soglasniškega sklopa [šk] v nemščini, temveč soglasniškega sklopa *šč* v slovenščini.

12 »Entlehnung noch vor 1050 wegen *-p-*, aber bereits Wandel des ahd. *sk* über *šk* zu *sch* abgeschlossen« (Striedter-Temps 1963: 218). »Izposojeno iz bav. srvn. refleksa *schīpe* ‚šīpa‘ za srvn. *schībe*« (Metka Furlan v Bezljaj 2005: 45).

13 »[J]e možno, da je sln. *ščīpa* hiperkorrigirano iz $*šīpa$ « (Metka Furlan v Bezljaj 2005: 22).

3 (BAVARSKO)SREDNJEVISOKONEMŠKE IZPOSOJENKE V SLOVENŠČINI (OD OKOLI 1050)

(Bavarsko)srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini so bile v slovenščino prevzete od okoli 1050 do okoli 1350. Čas prevzema nekaterih od teh izposojenk je možno natančneje določiti glede na nekatere (bavarsko)srednjevisokonemške glasovne spremembe, do katerih je prihajalo po okoli 1050, in glede na nadomestitev (bavarsko)srednjevisokonemškega neizglasnega zlitnika *pf* v slovenščini.

(Bavarsko)srednjevisokonemške glasovne spremembe, ki omogočajo natančnejše določanje časa izposoje nemških izposojenk v slovenščini, so npr.: **(1)** bavarskostarovevisokonemški medglasni nezveneči ustnični zapornik *-p-* se je okoli 1050 ozvenečil v zveneči ustnični zapornik *-b-*, ki je nato okoli 1100 glasovno sovpadel z odrazom srednjevisokonemškega *w* [w] (Kranzmayer 1956: 76): (pgerm. **-b-* [**-b-*, **mb*] > bav. stvn. *-b-* > *-p-* (ok. 770) >) bav. srvn. *-p-* > *-b-* (ok. 1050); **(2)** srednjevisokonemški soglasniški sklop *sc/sk* [šk] se je okoli 1100 poenostavil v nezveneči šumnik *sch* [š] (Kranzmayer 1956: 111–112): (pgerm. **sk* > stvn. *sc/sk* [sk] > [šk] (ok. 750) >) srvn. *sc/sk* [šk] > *sch* [š] (ok. 1100); **(3)** srednjevisokonemški zaokroženi dvoustnični *w* [u] se je okoli 1100 spremenil v nezaokroženi dvoustnični [w] in v 13. stoletju v zobnoustnični [v] (Paul ²⁴1998 (¹1881): 140–141; Kranzmayer 1956: 74): (pgerm. **w* [**u*] > stvn. *w* [u] >) srvn. *w* [u] > [w] (ok. 1100) > *w* [v] (13. stoletje); **(4)** srednjevisokonemški zveneči zobnoustnični pripornik *v* [v] se je okoli 1200 ponovno onezvenečil v nezveneči zobnoustnični pripornik [f] (Kranzmayer 1956: 87–88): (pgerm. **f* > stvn. *f* [f] > [v] (ok. 750) >) srvn. *v* [v] > [f] (ok. 1200); **(5)** srednjevisokonemška dvoglasnika *ei*, *ou* sta se okoli 1100 diferencirala v *ai*, *au* in se okoli 1200 v bavarščini zaokrožila v *qi*, *qu* (nato sta se poenostavila v *ā*, in sicer *qu* takoj po 1200, *qi* pa pred 1300) (Kranzmayer 1956: 58–60, 66): (pgerm. **ai* > stvn. *ai* > *ei* (ok. 800) >) srvn. *ei* > [ai] (ok. 1100) > bav. srvn. [qi] (ok. 1200) > *ā*; (pgerm. **au* > stvn. *au* > *ou* (ok. 800) >) srvn. *ou* > [au] (ok. 1100) > bav. srvn. [qu] (ok. 1200) > *ā*; **(6)** srednjevisokonemška dolga visoka samoglasnika *ī*, *ū* sta se okoli 1100 udvoglasila v dvoglasnika *ei*, *ou* in se nato okoli 1250 dalje diferencirala v dvoglasnika *ai*, *au* (Paul ²⁴1998 (¹1881): 101–104; Kranzmayer 1956: 48): (pgerm. **ī* > stvn. *ī* >) srvn. *ī* > [ei] (ok. 1100) > [ai] (ok. 1250); (pgerm. **ū* > stvn. *ū* >) srvn. *ū* > [ou] (ok. 1100) > [au] (ok. 1250); **(7)** srednjevisokonemški *a* se je okoli 1200 v bavarski srednji visoki nemščini zaokrožil v široki *o/ō* (Kranzmayer 1956: 21): (pgerm. **a/*ā* > stvn. *a/ā* >) srvn. *a/ā* > bav. srvn. *o/ō* (ok. 1200); **(8)** srednjevisokonemška vmesna pripornika [š], [ž] sta v južnobavarskih novovisokonemških narečjih najpozneje okoli 1500 prešla v sičnika [s], [z], pri čemer je zveneči pripornik [ž] v vzglasnih soglasniških sklopih [žl-], [žn-], [žm-], [žv-] prešel v nezveneči šumnik [š] (Kranzmayer 1956: 89): juž. bav. nvn. [š], [ž] > [s], [z] (ok. 1500); juž. bav. nvn. *sl-*, *sn-*, *sm-*, *sw-* [žl-], [žn-], [žm-], [žv-] > *schl-*, *schn-*, *schn-*, *schw-* [šl-], [šn-], [šm-], [šv-] (ok. 1500).

Na podlagi predstavljenih (bavarsko)srednjevisokonemških glasovnih sprememb je možno reči, da so za natančnejšo datacijo prevzema (bavarsko)srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini pomembni predvsem časovni mejniki okoli 1050, 1100, 1200 in 1250.

3.1 (Bavarsko)srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini do okoli 1100

Jezikovno gradivo: stvn. *wāga* > srvn. *wāge* (> nvn. *Waage*) → nar. sln. *vāga* 'tehtnica'; (stvn. *wīsa* >) srvn. *wīse* (> nvn. *Weise*) → nar. sln. *vīža* 'način; napev, melodija'; (stvn. *giwant* >) srvn. *gewant* (> nvn. *Gewand*) → nar. sln. *gvànt* 'obleka'; (stvn. *rīban* >) srvn. *rīben* (> nvn. *reiben*) → sln. *rībati*; srvn. *rībīsen* (> nvn. *Reibeisen*) → sln. *rībežen* [rībežɛn]; srvn. *snīdære* > *snīder* (> nvn. *Schneider*) → nar. sln. *žnīder ≥ *žnīdar* 'krojač'; srvn. *rīs* (> nvn. *Reis*) → sln. *rīž*; (stvn. *sīda* >) srvn. *sīde* (> nvn. *Seide*) → sln. *žīda* star. 'svila'; (stvn. *frīthof* >) srvn. *vrīthof* (> nvn. *Friedhof*) → nar. sln. *brītof* 'pokopališče'; (stvn. *glīth* >) srvn. *gelīch* > *glīch* (> nvn. *gleich*) → nar. sln. *glīh* 'enak'; srvn. *rīde → nar. sln. *rīda* 'serpentina, vijuga'; stvn. *mūla* > srvn. *mūle* (> nvn. *Maul*) → sln. *mūla* 'obraz slabe volje, kujanje'; srvn. *rūt* (> nvn. *Raut*) → nar. sln. *rūt* 'krčevina'.

Za določanje (bavarsko)srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini od okoli 1050 do okoli 1100 je *terminus post quem* ozvenečenje medglasnega *-p-* v *-b-* v bavarski srednji visoki nemščini, *terminus ante quem* pa so srednjevisokonemške glasovne spremembe kot npr. poenostavitev [šk] v [š], razokroženje [u] v [w] ter diftongizacija *ī, ū* v [ei], [ou] (preglednica 4).

Izposojenki *rībati*, *rībežen* sta bili prevzeti po ozvenečenju medglasnega *-p-* v *-b-* v bavarski srednji visoki nemščini okoli 1050 in pred diftongizacijo *ī* v [ei] okoli 1100. Srednjevisokonemški *v* [v] se je še naprej substituiral kot slovenski *b* (*brītof*). Srednjevisokonemška *pf, f* na vzglasju in v medglasju sta se nadomeščala s slovenskim *p* (prim. *šūpa* v 3.2), v izglasju pa še od okoli 1050 s *f* (prim. *škāf*, *škāf* v 2.4, *brītof*). Srednjevisokonemška *ī, ū* sta v slovenščini ostajata enaka (*vīža*, *rībati*, *rībežen*, *žnīdar*, *rīž*, *žīda*, *glīh*, *rīda*; *mūla*, *rūt*).¹⁴

3.2 (Bavarsko)srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini med okoli 1100 in okoli 1200

Jezikovno gradivo: (stvn. *wirt* >) srvn. *wirt* (> nvn. *Wirt*) → nar. sln. *bīrt* 'gostitelj, gospodar, gostilničar'; stvn. *flēc* > srvn. *vlēc* (> nvn. *Fleck*) → nar. sln. *blěk* 'zaplata'; (stvn. *fāzzōn* >) srvn. *vāzzēn* (> nvn. *fassen*) → nar. sln. *básati* 'tlačiti, nakladati';

14 Ob izposojenkah *žnīdar*, *rīž*, *rīda* in *rūt* se pojavljajo tudi mlajše izposojenke iz nekoliko mlajšega etimološko istega vira, in sicer so bili nar. sln. *žnējder*, *rējda* in *rōvt* prevzeti po diftongizaciji srvn. *ī, ū* > [ei], [ou] ok. 1100 in pred diferenciacijo [ei], [ou] > [ai], [au] ok. 1250, nar. sln. *šnājder*/*šnājdar*, *rājž*, *rājda* in *rāvt* pa po diferenciaciji [ei], [ou] > [ai], [au] ok. 1250, pri čemer je bil *rājž* izposojen še pred prehodom [š/ž] v [s/z] v južnobavarskih novonemških narečjih ok. 1500, *šnājder*/*šnājdar* pa po njem. Besede *žnīdar*/*žnējder*/*šnājder*/*šnājdar*, *rīž*/*rājž*, *rīda*/*rējda*/*rājda* in *rūt*/*rōvt*/*rāvt* tvorijo tako imenovane diahrone besedne družine (Furlan 2013: 69, 77).

Preglednica 4: (Bavarsko)srednjevisokonemško-slovenske glasovne substitucije med okoli 1050 in okoli 1100

(Bavarsko)srednjevisokonemško	Slovensko
srvn. <i>w</i> [u] (–1100)	→ sln. <i>v</i> [u] (–1100)
stvn. <i>v</i> [v] (750–1200)	→ sln. <i>b</i> (750–1200)
srvn. <i>pf</i>	→ sln. <i>p</i> (–1100)
srvn. <i>s</i> [š/ž] (750–1500)	→ sln. <i>š/ž</i> (750–1500)
stvn. <i>sc/sk</i> [sk] > [šk] (750–1100)	→ sln. <i>šk</i> (750–1100)
bav. srvn. <i>p-</i> (770–)	→ sln. <i>p-</i> (770–)
bav. srvn. > <i>-p-</i> > <i>-b-</i> (1050)	→ sln. <i>-b-</i> (1050–)
srvn. <i>ei</i> (–1100)	→ sln. <i>e</i> (800–1100)
srvn. <i>ou</i> (–1100)	→ sln. <i>o</i> (800–1100)
srvn. <i>ī</i> (–1100)	→ sln. <i>i</i> (–1100)
srvn. <i>ū</i> (–1100)	→ sln. <i>u</i> (–1100)
bav. srvn. <i>a/ā</i> (–1200)	→ sln. <i>a</i> (–1200)

(stvn. *fackala* > *fackla* >) srvn. *vackel* (> nvn. *Fackel*) → sln. *bākla*; stvn. *fimfchusti* (> srvn. *pfingeste(n)* > nvn. *Pfingsten*) → sln. *bīnkošti*; stvn. *firmōn* (> srvn. *virmen* > nvn. *firmen*) → sln. *bīrmati*; (stvn. *folgēn* >) srvn. *volgen* (> nvn. *folgen*) → sln. **bōlgati* > [bōʁgati] > *bōgati*; srvn. *vürtuoch* (> nvn. *Vortuch* ‘Schürze’) → nar. sln. *bīrtah* ‘predpasnik’; srvn. *furkel* (> štajersko nvn. *Furkel*) → sln. *būrklja*; srvn. *vasche* → nar. sln. *blāša* ‘steklenica’ (prim. 2.4); srvn. *schupfe* (> pokr. nvn. *Schuppen*, bav. *Schupfen*) → nar. sln. *šūpa* ‘lopa, kolnica’; (stvn. *pfarra* >) srvn. *pfarre* (> pokr. nvn. *Pfarre*) → sln. *fāra* ‘župnija’; srvn. *pfarrære* (> nvn. *Pfarrer*) : bav. srvn. *pfarr* → sln. *fār* ‘župnik’; srvn. **pharrehūs* (> nvn. *Pfarrhaus*) → sln. *fārovž* ‘župnišče’; stvn. *mālāri* > srvn. *mālære* (> nvn. *Mahler*) → nar. sln. **māler* ≥ *mālar* ‘pleskar, slikar’; (stvn. *bāra* > srvn. *bāre* > nvn. *Bahre*) : bav. srvn. **pāre* → nar. sln. *pāre* ‘mrtvaški oder’; (stvn. *brāto* > srvn. *brāte* > nvn. *(der) Braten*) : bav. srvn. *prāte* → nar. sln. *prāta* ‘pečenka’; (stvn. *glas* >) srvn. *glas* (> nvn. *Glas*) → nar. sln. *glāž* ‘steklo; kozarec’; srvn. *krage* (> nvn. *Kragen*) → nar. sln. *krāgen* [krāgən] ‘vrat’; (stvn. *salbeia*, *salveia* >) srvn. *salbeie*, *salveie* (> nvn. *Salbei*) → (nar.) sln. *žālbelj* [žāʁbəlʃ] ≥ *žājbelj* [žājbəlʃ]; (stvn. *salba* >) srvn. *salbe* (> nvn. *Salbe*) → nar. sln. **žālba* > *žāvba* ‘mazilo’; (stvn. *smag/smak* >) srvn. *smac*, *smach* (> nvn. *Ge-schmack*) → nar. sln. *žmāh* ‘okus’; (stvn. *seiffa* >) srvn. *seife* (> nvn. *Seife*) → nar. sln. *žājfa* ‘milo’; stvn. *geisila* > srvn. *geisel* (> nvn. *Geißel*) → nar. sln. *gājžlja* ‘bič’.

Za določanje (bavarsko)srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini med okoli 1100 in okoli 1200 so *terminus post quem* srednjevisokonemške glasovne spremembe, kot so bile npr. poenostavitev [šk] v [š], razokroženje [u] v [w], diftongizacija *ī*, *ū* v [ei], [ou], ter nadomeščanje srednjevisokonemškega neizglasnega *pf* z novim slovenskim *f*, *terminus ante quem* pa (bavarsko)srednjevisokonemške glasovne spremembe kot npr. onezvenečenje [v] v [f] ter zaokroženje [ai], [au] v [qi], [qu] in *a/ā* v *o/ō* (preglednica 5).

Beseda *bîrt* je bila prevzeta po razokroženju srednjevisokonemškega [u] v [w] okoli 1100. Besede *blêk*, *básati*, *bâkla*, *bînkošti*, *bîrmati*, *bôgati*, *bîrtah*, *bûrklja* in *bláša* so bile izposojene po ozvenečenju (bavarsko)starovisokonemškega [f] v [v] okoli 750 in pred njegovim ponovnim onezvenečenjem v [f] okoli 1200.¹⁵ Z izjemo besede *blêk*, ki nima drugih diagnostičnih glasovnih lastnosti, vse ostale ne izkazujejo več poznopraslovanskih glasovnih sprememb – kot npr. labializacije *ã > *o (*básati*, *bâkla*, *bláša*; *bôgati* je bilo prevzeto v času, ko je v alpski slovanščini oz. zgodnji slovenščini *o že obstajal), redukcije *ř, *ũ > *b, *b̥ (*bîrt*, *bîrmati*, *bîrtah*, *bûrklja*), nazalizacije (*bînkošti*) –, kar pomeni, da so bile lahko prevzete najprej takoj po okoli 850.

Izposojenki *bláša* in *šûpa* sta bili prevzeti po poenostavitvi [šk] v [š] okoli 1100 v (bavarski) srednji visoki nemščini, pri čemer *šûpa* kaže na to, da se je še po poenostavitvi [šk] v [š] srednjevisokonemški neizglasni *pf* v slovenščini substituiral kot slovenski *p*. Nekoliko mlajše stanje se pojavlja v besedah *fâra*, *fâr*, *fârovž*, v katerih je srednjevisokonemški neizglasni *pf* že nadomeščen z novim slovenskim *f*. Beseda *fârovž* nadalje odraža prvo stopnjo srednjevisokonemške diftongizacije *û* v [ou], vse besede pa še vsebujejo bavarskosrednjevisokonemški *a/ā* pred njegovo zaokrožitvijo v *o/ō*, iz česar je možno sklepati, da so bile izposojene približno med 1100 in 1200.

Izposojenki *žâjfa*, *gâjžlja* sta bili prevzeti po diferenciaciji [ei] v [ai] v srednji visoki nemščini okoli 1100 in pred zaokroženjem *ai* v *oi* okoli 1200. Besede *mâlar*, *pâre*, *prâta*, *glâž*, *krâgen*, *žâjbelj*, *žâvba*, *žmâh* odražajo bavarskosrednjevisokonemški *a/ā*, torej so bile prevzete do okoli 1200.

Preglednica 5: (Bavarsko)srednjevisokonemško-slovenske glasovne substitucije med okoli 1100 in okoli 1200

(Bavarsko)srednjevisokonemško	Slovensko
srvn. <i>w</i> [u] > [w] (1100)	→ sln. b (1100–)
srvn. <i>v</i> [v] (750–1200)	→ sln. b (750–1200)
srvn. pf	→ sln. f (1100–)
srvn. <i>s</i> [š/ž] (750–1500)	→ sln. š/ž (750–1500)
srvn. <i>sc/sk</i> [šk] > <i>sch</i> [š] (1100)	→ sln. š (1100–)
bav. srvn. <i>p-</i> (770–)	→ sln. p- (770–)
bav. srvn. > <i>-p-</i> > <i>-b-</i> (1050)	→ sln. -b- (1050–)
srvn. <i>ei</i> > [ai] (1100)	→ sln. ai (1100–1200)
srvn. <i>ou</i> > [au] (1100)	→ sln. au (1100–1200)
srvn. <i>ī</i> > [ei] (1100)	→ sln. eī (1100–1250)
srvn. <i>ū</i> > [ou] (1100)	→ sln. ou (1100–1250)
bav. srvn. <i>a/ā</i> (–1200)	→ sln. a (–1200)

15 Ob izposojenkah *bîrt*, *blêk*, *básati*, *bîrmati*, *bôgati*, *bîrtah* se pojavljajo tudi mlajše izposojenke iz nekoliko mlajšega etimološko istega vira, in sicer so bili prevzeti nar. sln. *virt* 'gostitelj, gospodar, gostilničar' po prehodu [w] v [v] v 13. stoletju, nar. sln. *flêk* 'madež', *fâsati* 'prejeti, dobiti', *folgati* 'uspeti', *fîrtah* 'predpasnik' pa po onezvenečenju [v] v [f] okoli 1200.

3.3 (Bavarsko)srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini med okoli 1200 in okoli 1250

Jezikovno gradivo: srvn. *vasche* → nar. sln. *fláša* ‘steklenica’ (prim. 2.4); srvn. *vazzen* → nar. sln. *fāsati* ‘prejeti, dobiti’ (prim. 3.2); (stvn. (*h*)*leitar*, *leitara* >) srvn. *leiter(e)* (> nvn. *Leiter*) : bav. srvn. *lōiter* → nar. sln. *lōjtra* ‘lestev’; (stvn. *meister* >) srvn. *meister* (> nvn. *Meister*) : bav. srvn. *mōister* → nar. sln. *mójšter* [mójštər] ‘mojster’; bav. srvn. **pharremōister* → sln. *fármojšter* [fármojštər] ≥ *fájmošter* [fájmoštər] ‘župnik’; (stvn. *grāvo* >) srvn. *grāve* (> nvn. *Graf*) → sln. *grōf*; (stvn. *waganāri* >) srvn. *wagener* (> zahodno zgornje nvn. *Wagner*) : bav. srvn. **wogener* → nar. sln. **bógner* ≥ *bógnar* ‘kolar’; (stvn. *swāgur* >) srvn. *swāger* (> nvn. *Schwager*) : bav. srvn. **swōger* → nar. sln. **žbóger* ≥ *žbógar* ‘svak’; srvn. *rāthūs* (> nvn. *Rathaus*) : bav. srvn. **rōthous* → sln. *rōtovž* star. ‘mestna hiša’.

Za določanje (bavarsko)srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini med okoli 1200 in okoli 1250 so *terminus post quem* (bavarsko)srednjevisokonemške glasovne spremembe kot npr. zaokroženje (*ei*, *ou* >) [ai], [au] v [qi], [qu] in *a/ā* v *o/ō* ter onezvenečenje [v] v [f], *terminus ante quem* pa diferenciacija dvoglasnikov (*i*, *ū* >) [ei], [ou] v [ai], [au] (preglednica 6).

Izposojenki *fláša*, *fāsati* sta bili prevzeti po onezvenečenju srednjevisokonemškega [v] v [f], toda pred zaokroženjem *a/ā* v *o/ō* v bavarski srednji visoki nemščini. Besede *lōjtra*, *mójšter*, *fármojšter* so bile izposojene po zaokroženju [ai] v [qi], besede *grōf*, *bógnar*, *žbógar*, *rōtovž* pa po zaokroženju *a/ā* v *o/ō*. Izposojenka *fármojšter* kaže na to, da v bavarski srednji visoki nemščini ob zaokroženju [ai] v [qi] (*-mojšter*) še ni bilo zaokroženja *a/ā* v *o/ō* (*fār-*). Besedi *bógnar*, *žbógar* sta v slovenščino prišli še pred prehodom [w] v [v]. Razmerja glasovnih značilnosti *fláša*, *fāsati* – *fármojšter* – *bógnar*, *žbógar* potrjujejo naslednjo relativno kronologijo (bavarsko)srednjevisokonemških glasovnih sprememb okoli 1200: onezvenečenje [v] v [f], zaokroženje [ai] v [qi] (in verjetno tudi [au] v [qu]), zaokroženje *a/ā* v *o/ō* in prehod [w] v [v]. Ker ima beseda *rōtovž* poleg odraza *ō* v prvem zlogu tudi odraz nediferenciranega dvoglasnika *ou* v drugem zlogu, je njen prevzem možno natančneje datirati v obdobje približno med 1200 in 1250.

3.4 (Bavarsko)srednjevisokonemške izposojenke v slovenščini od okoli 1250

Jezikovno gradivo: srvn. *sackel* (> avstrijsko nvn. *Säckel*) → sln. *žákelj* [žákəl’]; (stvn. *wī(w)āri* >) srvn. *wī(w)ære* [*weiære > *waiære] (> nvn. *Weiher*) → nar. sln. *bájer* ‘večja kotanja z vodo, ribnik’; (stvn. *dūsunt* >) srvn. *tūsent* [*toužənt > *taužənt] (> nvn. *tausend*) → nar. sln. *távžent* [tāvžənt] ‘tisoč’; stvn. *prēssa* > srvn. *prēssa* (> nvn. *Presse*) → sln. *préša*; stvn. *sēgan* > srvn. *sēgen* (> nvn. *Segen*) → nar. sln. *žégen* [žéɡən] ‘blagoslov’; (stvn. *sihhuri* > *sihhur* >) srvn. *sicher* (> nvn. *sicher*) → nar. sln. *žíher* [žixər] ‘gotov’; (srvn. *sūpen* → srvn. *suppe* (> nvn. *Suppe*) → nar. sln. *žúpa* ‘juha’; (stvn. *sliht* > *sleht* >) srvn. *sleht* (> nvn. *schlecht*) → nar. sln. *žlèht* ‘hudoben, zloben’; (stvn. *snōr* > *snuor* >) srvn. *snuor* (> nvn. *Schnur*) → nar. sln. *žnōra* ‘vrv, vrvica’.

Preglednica 6: (Bavarsko)srednjevisokonemško-slovenske glasovne substitucije med okoli 1200 in okoli 1250

(Bavarsko)srednjevisokonemško	Slovensko
srvn. <i>w</i> [u] > [w] (1100)	→ sln. <i>b</i> (1100–)
srvn. <i>v</i> [v] > [f] (1200)	→ sln. <i>f</i> (1200–)
srvn. <i>pf</i>	→ sln. <i>f</i> (1100–)
srvn. <i>s</i> [š/z] (750–1500)	→ sln. <i>š/ž</i> (750–1500)
srvn. <i>sc/sk</i> [šk] > <i>sch</i> [š] (1100)	→ sln. <i>š</i> (1100–)
bav. srvn. <i>p-</i> (770–)	→ sln. <i>p-</i> (770–)
bav. srvn. > <i>-p-</i> > <i>-b-</i> (1050)	→ sln. <i>-b-</i> (1050–)
srvn. <i>ei</i> > [ai] > [oi] (1200) > [ā]	→ sln. <i>oj</i> (1200–1300), <i>a</i> (1300–)
srvn. <i>ou</i> > [au] > [ou] (1200) > [ā]	→ sln. <i>ou</i> (1200), <i>a</i> (1200–)
srvn. <i>i</i> > [ei] (1100)	→ sln. <i>ej</i> (1100–1250)
srvn. <i>ū</i> > [ou] (1100)	→ sln. <i>ou</i> (1100–1250)
bav. srvn. <i>a/ā</i> > [o/ō] (1200)	→ sln. <i>o</i> (1200–)

Za določanje (bavarsko)srednjevisokonemških izposojenk v slovenščino od okoli 1250 je *terminus post quem* npr. srednjevisokonemška diferenciacija dvoglasnikov (*ī, ū* >) [ei], [ou] v [ai], [au] (preglednica 7).

Beseda *žakelj* je bila prevzeta po znižanju *ä* v *a* okoli 1200 v južnobavarskih srednjevisokonemških narečjih (Kranzmayer 1956: 24). Izposojenki *bājer*, *tāvžent* sta bili prevzeti po srednjevisokonemški diferenciaciji dvoglasnikov (*ī, ū* >) [ei], [ou] v [ai], [au] okoli 1250. Samostalnik *bājer* izkazuje slovenski *b* za (bavarsko)srednjevisokonemški [w], kar pomeni, da je do prehoda [w] v [v] prišlo pozneje. Besede *žakelj*, *tāvžent*, *prēša*, *žēgen*, *žiher*, *žūpa*, *žlèht*, *žnōra* imajo odraze srednjevisokonemških vmesnih pripornikov [š], [ž] in vzglasnih soglasniških sklopov [žl-], [žn-], [žm-], [žv-], zato je zanje možno reči le, da so bile prevzete pred prehodoma [š], [ž] v [s], [z] in [žl-], [žn-], [žm-], [žv-] v [šl-], [šn-], [šm-], [šv-] v južnobavarskih novovisokonemških narečjih, torej do okoli 1500.

Preglednica 7: (Bavarsko)srednjevisokonemško-slovenske glasovne substitucije po okoli 1250

(Bavarsko)srednjevisokonemško	Slovensko
srvn. <i>w</i> [u] > [w] (1100) > [v] (13. st.)	→ sln. <i>b</i> (1100–), <i>v</i> (13. st.)
srvn. <i>v</i> [v] > [f] (1200)	→ sln. <i>f</i> (1200–)
srvn. <i>pf</i>	→ sln. <i>f</i> (1100–)
srvn. <i>s</i> [š/z] (750–1500) > [s/z] (1500)	→ sln. <i>š/ž</i> (750–1500), <i>s/z</i> (1500–)
srvn. <i>sc/sk</i> [šk] > <i>sch</i> [š] (1100)	→ sln. <i>š</i> (1100–)
srvn. <i>ei</i> > [ai] > [oi] (1200) > [ā]	→ sln. <i>oj</i> (1200–1300), <i>a</i>
srvn. <i>ou</i> > [au] > [ou] (1200) > [ā]	→ sln. <i>ov</i> (1200), <i>a</i>
srvn. <i>i</i> > [ei] (1100) > [ai] (1250)	→ sln. <i>aj</i> (1250–)
srvn. <i>ū</i> > [ou] (1100) > [au] (1250)	→ sln. <i>au</i> (1250–)
bav. srvn. <i>a/ā</i> > [o/ō] (1200)	→ sln. <i>o</i> (1200–)

4 SKLEP

Na osnovi relativne in absolutne kronologije glasovnih sprememb tako v (bavarski) stari in srednji visoki nemščini kot v praslovanščini, alpski slovanščini in zgodnji slovenščini je za tiste (bavarsko)staro- in -srednjevisokonemške izposojenke v (narečni in knjižni) slovenščini, ki izkazujejo nemške ali slovanske dia-gnostične glasovne lastnosti, možno podati dokaj natančno relativno in absolutno kronologijo časa njihovega prevzema.

Za natančnejšo datacijo prevzema (bavarsko)staro-visokonemških izposojenk v slovenščini so zelo pomembne nekatere (bavarsko)staro-visokonemške glasovne spremembe **okoli 750, 770 in 1050** ter nekatere poznopraslovanške **okoli 800**. Naslednje (bavarsko)staro-visokonemške izposojenke so bile v slovenščino prevzete približno: **(1)** do 750: *césar, rubīti, pōst, pīla, skrinja, skedēnj, bedēnj, kebēl, trōba*; **(2a)** med 750 in 800: *vrēden, bōter, škōda, hīša/hīža, māša*; **(2b)** med 770 in 800: *opāt*; **(3)** do okoli 800 oz. okoli 800: *knēz, pēnez, mīto, pōp, pónev, ôpica, králj, menih, krebūlja, jōger, oltár*; **(4)** do okoli 1000 oz. 1050: *škōf, voščiti, škāf, škrāt, škārje, trúga, cimper, žvéplo, rōpati, cōprati, lōpa, škōpa, bláška, šipa*.

Za določanje natančnejšega časa prevzema (bavarsko)srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini so pomembne nekatere (bavarsko)srednjevisokonemške glasovne spremembe **okoli 1050, 1100, 1200 in 1250**. Naslednje (bavarsko)srednjevisokonemške izposojenke so bile v slovenščino prevzete približno: **(1)** do 1100: *vāga, vīža, gvānt, rībati, rībežen, žnīdar, rīž, žīda, brītof, glīh, rīda, mūla, rūt*; **(2)** med 1100 in 1200: *bīrt, blēk, básati, bākla, bīnkošti, bīrmati, bōgati, bīrtah, būrklja, bláša, sūpa, fāra, fār, fárovž, mālar, pāre, práta, glāž, krágen, žájbelj, žāvba, žmāh, žājfa, gājžlja*; **(3)** med 1200 in 1250: *fláša, fāsati, lōjtra, mójšter, fájmošter, grōf, bōgnar, žbógar, rōtovž*; **(4a)** po 1200: *žákelj* (in do 1500); **(4b)** po 1250: *bājer, tāvzent* (in do 1500); **(4c)** pred 1500: *prēša, žégen, žiher, žúpa, žlēht, žnōra*.

KRAJŠAVE

- alem.** = alemansko
- bav.** = bavarsko
- jsl.** = južnoslovanško
- juž. bav.** = južnobavarsko
- nar.** = narečno
- nvn.** = novovisokonemško
- pgerm.** = pragermansko
- psl.** = praslovanško
- sl.** = slovanško
- sln.** = slovensko
- srnn.** = srednjenizkonemško
- srvn.** = srednjevisokonemško
- stvn.** = staro-visokonemško
- vzh. frank.** = vzhodnofrankovsko
- zgstvn.** = zgodnjestarovisokonemško

VIRI IN LITERATURA

- Bezljaj 1976, 1981, 1995, 2005, 2007** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, 1976–2007.
- Braune 1987** = Wilhelm Braune, *Althochdeutsche Grammatik*, bearbeitet von Hans Eggers, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, ¹⁴1987 (¹1886).
- Bichlmeier 2010** = Harald Bichlmeier, Rōma – Namenkundlich-sprachhistorische Anmerkungen zu einem allgemein bekannten Ortsnamen (Mit einem Exkurs zu Fragen der Chronologie von Lehnwortbeziehungen benachbarter Sprachen am Beispiel von nhd. *Haus* un seinen Vorformen), *Das Altertum: Zeitschrift für populäre Archäologie* 55 (2010), 175–202.
- Furlan 2013** = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, Založba ZRC, 2013.
- Furlan 2014** = Metka Furlan, *Slovarska monografija Hildegard Striedter-Temps Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (1963) v luči Bezlajeve kritike (1964) – petdeset let pozneje, *Jezikoslovni zapiski* 20.1 (2014), 25–42.
- Holzer 1995** = Georg Holzer, Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 41 (1995), 55–89.
- Holzer 2001** = Georg Holzer, Slavisch-deutsche Lautgeschichte im österreichischen Kontaktbereich, *Onoma: Journal of the International Council of Onomastic Science* 36 (2001), 91–109.
- Holzer 2007** = Georg Holzer, *Historische Grammatik des Kroatischen: Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*, Frankfurt am Main idr.: Peter Lang, 2007.
- Jazbec 2007** = Helena Jazbec, *Nemške izposojenke pri Trubarju: na primeru besedila Ena dolga predgovor*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007 (*Linguistica et philologica* 17).
- Kiparsky 1934** = Valentin Kiparsky, *Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen*, Helsinki: Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft, 1934 (*Annales Academiae scientiarum Fennicae B* XXXII, 2).
- Kluge 2011** = Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin – Boston: Walter de Gruyter, ²⁵2011 (¹1883).
- König 1998** = Werner König, *DTV-Atlas: Deutsche Sprache*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, ¹²1998, (¹1978).
- Kranzmayer 1956** = Eberhard Kranzmayer, *Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes*, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1956.
- Lessiak 1933** = Primus Lessiak, *Beiträge zur Geschichte des deutschen Konsonantismus*, Brünn – Prag – Leipzig, 1933 (Schriften der philosophischen Fakultät der Deutschen Universität in Prag 14).
- Lexer 1992** = Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft Stuttgart, ³⁸1992 (¹1879).
- Paul 1998** = Hermann Paul, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, überarbeitet von Peter Wiehl – Siegfried Grosse, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, ²⁴1998 (¹1881).
- Pronk-Tiethoff 2012** = Saskia Pronk-Tiethoff, *The Germanic loanwords in Proto-Slavic: origin and accentuation*, Leiden: Rodopi, 2012.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, 1924.
- Ramovš 1936** = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Ljubljana: Akademsko založba, 1936.
- Rix 1992** = Helmut Rix, *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, ²¹1992.
- Schützeichel 1995** = Rudolf Schützeichel, *Althochdeutsches Wörterbuch*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, ⁵1995.
- Shevelov 1964** = George Y. Shevelov, *A Prehistory of Slavic: The Historical Phonology of Common Slavic*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1964.
- Snoj 2016** = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ³2016 (²2003, ¹1997).

Striedter-Temps 1963 = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1963.

Šekli 2014 = Matej Šekli, *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: od praindoevropsčine do praslovaniščine*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014.

Šekli 2015 = Matej Šekli, Pomenska polja nemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 21.2 (2015), 31–44.

SUMMARY

The Relative and Absolute Chronology of (Bavarian) Old and Middle High German Loanwords in Slovenian

Based on the relative and absolute chronology of some sound changes in (Bavarian) Old and Middle High German as well as in Proto-Slavic, Alpine Slavic, and Early Slovenian, it is possible to establish a precise relative and absolute chronology of the time of the borrowing of (Bavarian) Old and Middle High German loanwords into (dialect and standard) Slovenian, provided that the loans analysed display diagnostic German and/or Slovenian characteristics at the phonological level.

For more precise determination of the time of the integration of (Bavarian) Old High German loanwords into Slovenian, certain (Bavarian) Old High German sound changes around AD 750, 770, and 1050 and certain late Proto-Slavic and early Common Slavic sound changes around AD 800 are decisive. An approximate periodization of (Bavarian) Old High German loans into Slovenian can be established as follows: (1) before AD 750: *césar* ‘emperor’, *rubūti* ‘to seize’, *pōst* ‘fast(ing)’, *pila* ‘file’, *skrinja* ‘chest’, *skedēnj* ‘barn’, *bedēnj* ‘type of vessel’, *kebēl* ‘type of vessel’, *trōba* ‘trumpet’; (2a) between AD 750 and 800: *vrēden* ‘worth’, *bōter* ‘godfather’, *škōda* ‘damage’, *hiša/hiža* ‘house’, *māša* ‘mass’; (2b) between AD 770 and 800: *opāt* ‘abbot’; (3) before around AD 800 or around 800: *knēz* ‘prince’, *pēnez* ‘coin; money’, *mīto* ‘tax, fee; customs’, *pōp* ‘priest’, *pōnev* ‘pan’, *ōpica* ‘monkey’, *králj* ‘king’, *menih* ‘monk’, *krebūlja* ‘chervil’, *jōger* ‘pupil, apostle’, *oltār* ‘altar’; and (4) before around AD 1000 or 1050: *škōf* ‘bishop’, *voščiti* ‘to wish’, *škāf* ‘vat, tub’, *škrāt* ‘dwarf’, *škārje* ‘scissors’, *trūga* ‘coffin’, *cimper* ‘roofing’, *žvéplo* ‘sulphur’, *rōpati* ‘to rob’, *cōprati* ‘to practise witchcraft’, *lōpa* ‘arbour’, *škōpa* ‘thatch’, *blāška* ‘bottle’, *šipa* ‘window glass’.

To particularise the time of the integration of (Bavarian) Middle High German borrowings in Slovenian, especially some (Bavarian) Middle High German sound changes around AD 1050, 1100, 1200, and 1250 are relevant. The periodization of (Bavarian) Middle High German loanwords into Slovenian can be established as follows: (1) before AD 1100: *vāga* ‘scales’, *vīza* ‘mode, way; melody’, *gvānt* ‘dress’, *ribati* ‘to scrub, to rub’, *ribežen* ‘grater’, *žnidar* ‘tailor’, *rīz* ‘rice’, *žida* ‘silk’, *brūtof* ‘graveyard’, *glīh* ‘equal’, *rida* ‘turn’, *mūla* ‘annoyed face’, *rūt* ‘newly cleared land’; (2) between AD 1100 and 1200: *birt* ‘host, landlord’, *blēk* ‘patch’, *bāsati* ‘to stuff, to fill’, *bākla* ‘torch’, *būnkošti* ‘Pentecost’, *birmati* ‘to confirm’, *bōgati* ‘to obey’, *birt* ‘host, landlord’, *birtah* ‘apron’, *būrklja* ‘fire-tongs’, *blāša* ‘bottle’, *šūpa* ‘cart shed’, *fāra* ‘parish’, *fārovž* ‘rectory, vicarage’, *mālar* ‘painter, artist’, *pāre* ‘bier’, *prāta* ‘roast’, *glāž* ‘glass’, *krāgen* ‘neck’, *žājbelj* ‘sage’, *žāvba* ‘ointment’, *žmāh* ‘taste, flavour’, *žājfa* ‘soap’, *gājzlja* ‘whip’; (3) between AD 1200 and 1250: *flāša* ‘bottle’, *fāsati* ‘to get, to receive’, *grōf* ‘count’, *bōgnar* ‘wheelwright’, *žbogar* ‘brother-in-law’, *rōtovž* ‘town hall’; (4a) after AD 1200: *žakelj* ‘sack’ (and before AD 1500); (4b) after AD 1250: *bājer* ‘pond’, *tāvzent* ‘thousand’ (and before AD 1500); and (4c) before AD 1500: *prēša* ‘press’, *žēgen* ‘blessing, benediction’, *žiher* ‘certain, sure’, *žūpa* ‘soup’, *žlēht* ‘malicious, wicked’, *žnōra* ‘rope, cord; string’.